

ZABYTEK
CHRONIONY PRAWEM

Pojęcia i kryteria wartościowania dziedzictwa kulturowego

DZIEDZICTWO KULTUROWE A ZABYTEK

DZIEDZICTWO KULTUROWE stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Oznacza wartość – materialną lub niematerialną – przekazaną przez przodków i określającą naszą kulturę. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów.

Dziedzictwo może mieć różny zakres znaczeniowy. Ten sam element może stanowić ważną wartość dla jednych - stanowić ich dziedzictwo, a dla drugich być czymś niezrozumiałym i obcym.

ZABYTEK - zgodnie z art. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) - to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

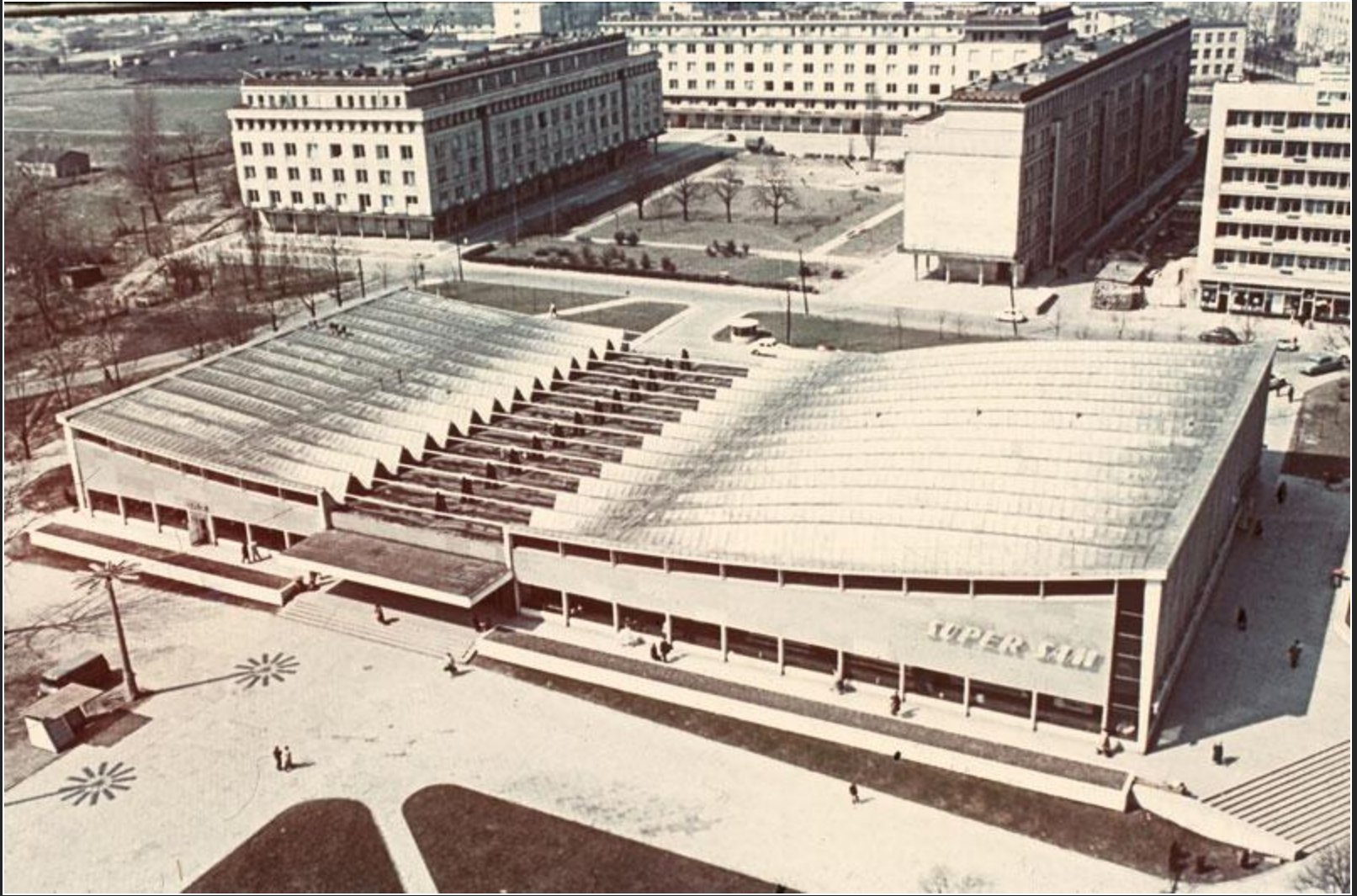
Zabytki są zatem elementem dziedzictwa kulturowego, stanowią materialny ślad przeszłości, często są także ucieleśnieniem i świadectwem jakiejś ważnej idei, budują naszą tożsamość. Pełnią również ważną rolę w kształtowaniu przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, a tym samym do poprawy jakości życia jego mieszkańców.

DOBRO KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

DOBRO KULTURY, zgodnie z nieobowiązującą już Ustawą z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1999 r., Nr 98, poz. 1150), to każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną.

DOBRO KULTURY WSPÓŁCZESNEJ to nie będące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna [wg: Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717 ze zm.)].

Dobra kultury współczesnej to przede wszystkim dzieła sztuki, architektury, urbanistyki i ogrodnictwa, które powstały lub powstają za naszych czasów, czyli są nam współczesne i w niedalekiej przyszłości dla naszych potomków staną się zabytkami.

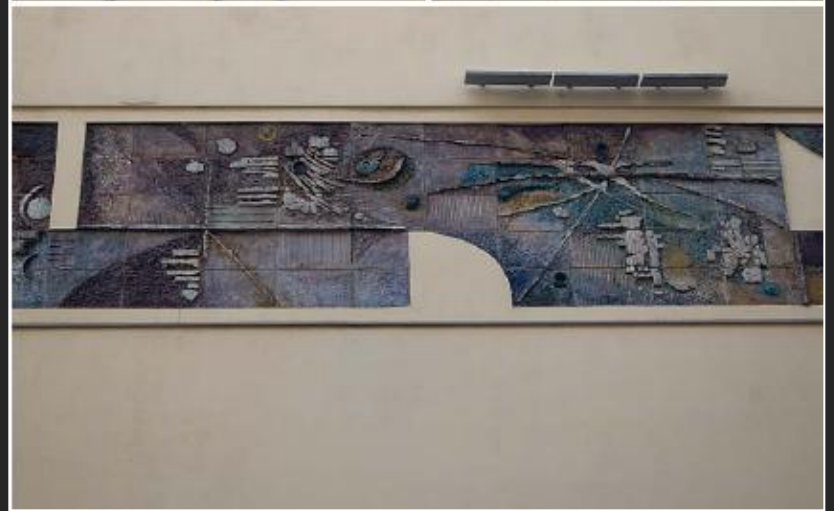

WALORYZACJA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

[Fragment Strategii Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (ob. Narodowy Instytut Dziedzictwa) na lata 2009 – 2011]

Z analizy wpisów do rejestru zabytków, prowadzonej od wielu lat przez NID wynika, że zapisy tych decyzji w przeważającej liczbie nie odzwierciedlają i nie opisują jednoznacznie rzeczywistych wartości zabytku, przesądzających o objęciu go ochroną. Nieprecyzyjne opisy przedmiotu i zakresu ochrony, sporządzane przez kolejne dziesięciolecia w oparciu o zmienne kryteria oceny wartości zabytkowej, a niekiedy w ogóle nie wymieniające, co podlega ochronie, generują wiele problemów związanych z bieżącą działalnością konserwatorską.

Występują one tak po stronie służb konserwatorskich, które w zależności od indywidualnego podejścia wojewódzkiego konserwatora zabytków lub kierownika delegatury stosują różne kryteria ocen, a tym samym dyktują zróżnicowane zasady postępowania, jak i po stronie właścicieli i użytkowników zabytków, którzy wprawdzie na ogół dysponują decyzją o wpisie do rejestru zabytków, lecz często nie są świadomi wartości, jakie przedstawia zabytek i co faktycznie powinno podlegać prawnej ochronie.

W oparciu o powyższą diagnozę, równoległe z weryfikacją, będzie przeprowadzona **kompleksowa waloryzacja zabytków** określająca ich rzeczywiste i aktualne wartości, które predestynują je do figurowania w rejestrze. Określona zostanie wartość poszczególnych obiektów lub zespołów obiektów, odnosząca się do autentyczności substancji zabytkowej, oryginalności formy, miejsca w krajobrazie, rangi artystycznej i naukowej, znaczenia historycznego i oddziaływania społecznego.

Wyznacznikiem metody postępowania i kryteriów ocen będą ustalenia i doświadczenia związane z ochroną miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, ważne dokumenty międzynarodowe zalecane przez ICOMOS oraz wzorce aktualnie wdrażane w Anglii przez English Heritage.

WARTOŚCI ZABYTKÓW WG ALOISA RIEGLA

[Wg: Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*, Wiedeń 1903 (polskie tłumaczenie wydane w publikacji: *Alois Riegl, Georg Dehio i kult zabytków*, Warszawa 2002, s. 27-87)]

1. WARTOŚĆ HISTORYCZNA

Każda rzecz wytworzona przez człowieka tworzy nie do zastąpienia i nie do usunięcia człon łańcucha rozwojowego dziejów. Każda ludzka czynność i każde ludzkie dzieło posiada wartość historyczną, co czyni je potencjalnym zabytkiem.

2. WARTOŚĆ „STAROŻYTNICZA” (*Alterswert*)

Wartość tworzy się wraz z upływem czasu. Jej materialną podstawą jest fizyczne zużycie materiału, patyna. W sferze niematerialnej objawia się przez wyobrażenie sobie czasu, jaki upłynął od powstania dzieła.

3. WARTOŚĆ „POMNIKOWA”

Alois Riegl stworzył system wartości charakteryzujący zabytek, zminimalizował funkcje użytkowe oraz uwolnił jego analizę od konotacji narodowych (polemika z G. Dehio). Zabytek konstytuują wartości „historyczna”, „starożytnicza” oraz „pomnikowa”. Pozwalają one na wydzielenie trzech klas zabytków: „pomników”, „zabytków historycznych” i „zabytków starożytnicznych”. Rieglowskie rozumienie zabytku podsumowuje następujące stwierdzenie: *te trzy klasy reprezentują trzy stadia postępującego procesu uogólniania pojęcia zabytku*. Podstawowa wartość konstytuująca zabytek nie jest obiektywnie dana, ale jest (lub nie) rozpoznawana przez odbiorców, interpretatorów zabytku.

WARTOŚCI ZABYTKÓW WG WALTERA FRODLA

[Wg: Walter Frodl, *Pojęcia i kryteria wartościowania zabytków*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, seria B, t. XIII, Warszawa 1966]

1. WARTOŚĆ HISTORYCZNA (charakter dokumentarny)

- a) wartość naukowa
- b) wartości emocjonalne (m.in. wartość dawności, wartość symbolu)

2. WARTOŚĆ ARTYSTYCZNA (*Kunstwert*)

- a) wartość historyczno – artystyczna (*Kunstgeschichtlicher Wert*)
- b) pojęcie „stanu oryginalnego”, stan hipotetyczny, kopie stanu oryginalnego itd.
- c) jakość artystyczna (*Qualität*)
- d) oddziaływanie artystyczne:
 - samoistne oddziaływanie artystyczne (jedność i zwartość integralnego wrażenia artystycznego)
 - działanie na podstawie przesłanek nie zawartych w samym dziele sztuki (np.: wartość wynikająca z malowniczości, wygląd utrwalony tradycją itd.)

3. WARTOŚĆ UŻYTKOWA

zabytki „żywe” i „martwe”, przydatność użytkowa, turystyka zagraniczna, zabytki jako atrakcja itd.

WARTOŚCI ZABYTKÓW WG PIOTRA DOBOSZA

[Wg: Piotr Dobosz, *Administracyjnoprawne instrumenty kształtowania ochrony zabytków*, Kraków 1997]

1. WARTOŚĆ HISTORYCZNA obiektu zabytkowego jest to wypadkowa wieku, stanowiącego naturalne kryterium uszczuplające zasób zabytkowy.
2. WARTOŚĆ ARTYSTYCZNA, będąca (w przeciwieństwie do wartości historycznej), subiektywnym kryterium kwalifikacji zabytku odwołuje się do zupełnie innej strefy emocjonalnej – poczucia piękna.
3. WARTOŚĆ NAUKOWA zabytku to kryterium aktualnej naukowej oceny danego przedmiotu.
4. WARTOŚĆ KULTUROWA ocenia obiekt przez pryzmat jego łączności i znaczenia dla kultury, mieszcząc w sobie cechy poprzednich terminów, przez co wydaje się być z tej grupy terminów pojęciem najszerszym.

WARTOŚCI ZABYTKÓW WG ANDRZEJA J. BUCHAŃCA

[Wg: Andrzej Jacek Buchanec, *Autentyzm - podstawowa wartość w konserwacji zabytków architektury*, (rozprawa doktorska) Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków 1999]

1. WARTOŚĆ HISTORYCZNA

- a) historyczna wartość źródłowa zabytku
- b) historyczna wartość emocjonalna
- c) kulturowa wartość historyczna
- d) świadomości historii

2. WARTOŚCI ESTETYCZNE

- a) wartość artystyczna (jakość)
- b) wartości estetyczne realizowane w dziele sztuki (piękno, tragizm)
- c) wartości estetyczne niezamierzone przez twórcę
- d) wartość dawności
- e) pozaprzecmiotowe wartości estetyczne (malowniczość)
- f) wartość estetyczna będąca wynikiem konserwacji

3. WARTOŚĆ TOŻSAMOŚCI (autentyzmu, prawdy)

4. WARTOŚĆ SAMA DLA SIEBIE (autoteliczna)

5. WARTOŚĆ CYTATU, elementu dla nowej twórczości architektonicznej

6. WARTOŚCI SOCJOLOGICZNO - PSYCHOLOGICZNE

7. WARTOŚCI EKOLOGICZNE

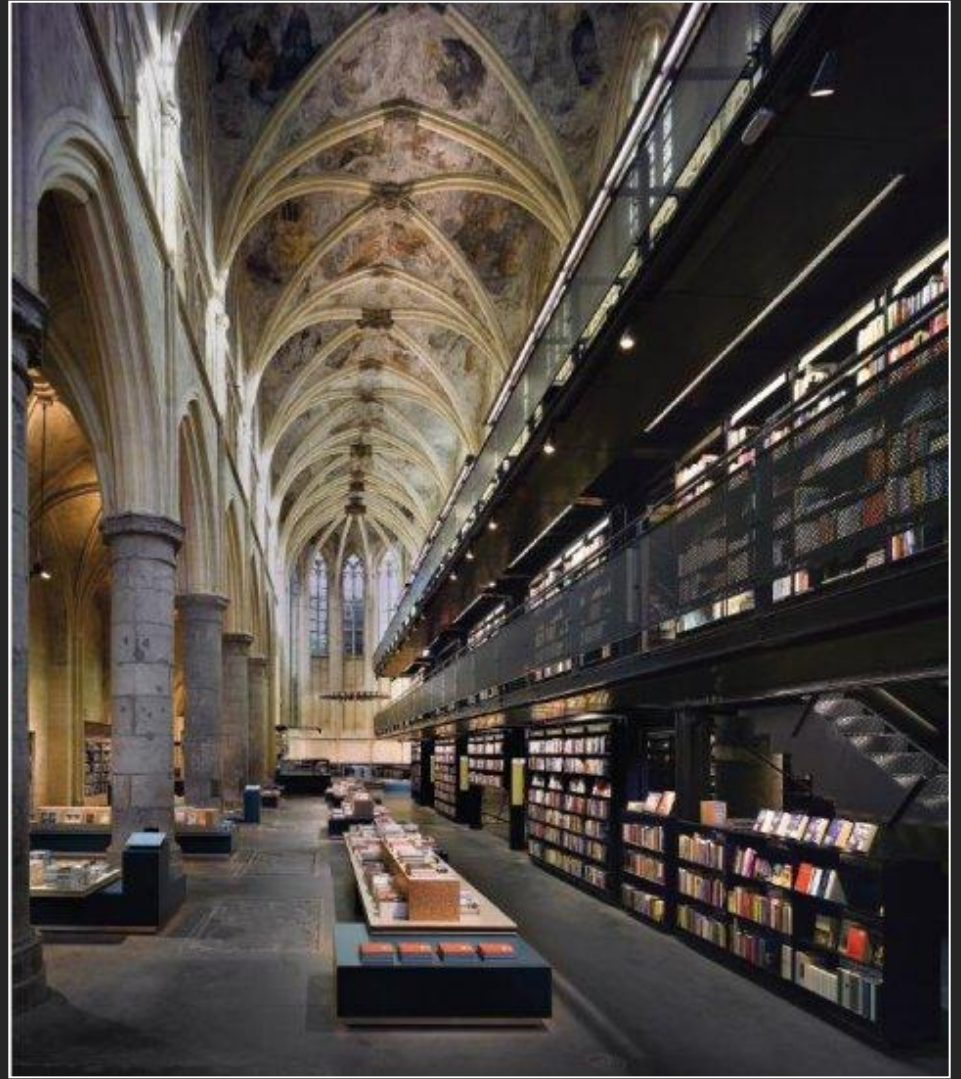
8. WARTOŚCI OGÓLNOLUDZKIE

WARTOŚCI ZABYTKÓW WG MICHAŁA T. WITWICKIEGO

[Wg: Michał Tadeusz Witwicki, *Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków*, Ochrona Zabytków, 2007, Nr 1]

1. **WARTOŚCI HISTORYCZNE** (autentyczność substancji, funkcji i formy; materialne odzwierciedlenie historii; wartość dokumentu historii)
2. **WARTOŚCI ARTYSTYCZNE** (bogactwo form; wartości stylowe; wartości twórcze; rola w zespole; wartości estetyczne)
3. **WARTOŚCI NAUKOWE** (wartość świadka / dokumentu dziejów; wartość obiektu jako przedmiotu badań; wartość edukacyjna (dydaktyczna))
4. **WARTOŚCI NIEMATERIALNE** (wartość emocjonalna przeżyć religijnych; wartość tradycji historycznej; wartość symbolu; wartość emocji estetycznych)
5. **DODATKOWE KRYTERIA OCENY** (ocena stanu technicznego, ocena wartości użytkowej, wartość miejsca obiektu w regionie, wartości historyczne w świetle interesu społecznego)

KRYTERIA WYBORU – OCENY DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ WG SARP O/WARSZAWA

[Wg: *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m. st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, Seminarium z 13 czerwca 2005]

1. Kryterium **NOWATORSTWA** zarówno w zakresie rozwiązań architektonicznych, przestrzennych jak i technicznych
2. Kryterium **KONTEKSTU**, współistnienia zarówno na etapie tworzenia, jak i późniejszego rozwoju przestrzennego miejsca lokalizacji
3. Kryterium **TRADYCJI MIEJSCA**, w tym zaprzeczenia jako próby stworzenia nowych wartości lub twórczego nawarstwiania się dziedzictwa pokoleń
4. Kryterium **SYMBOLU** w ujęciu ogólnym - historycznym i np. dla przyjezdnych (migracje zawodowe i turystyka)
5. Kryterium **UZNANIA WSPÓŁCZESNYCH** - nagrody, wyróżnienia, plebiscyty
6. Kryterium **PRÓBY CZASU**, zachowania walorów przestrzennych i estetycznych pomimo degradacji będącej efektem technicznego zużycia lub niedbalstwa zarządcy, czy też "spontanicznego" rozwoju zagospodarowania terenów przyległych
7. Kryterium **ARTYSTYCZNE**
8. Kryterium **UNIKALNOŚCI** np. jedyny obiekt zachowany w formie nie przekształconej.

KRYTERIA WYBORU I OCENY DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ WG WROCŁAWSKICH ARCHITEKTÓW I HISTORYKÓW SZTUKI

[Zmodyfikowane przez grupę wrocławskich architektów i historyków sztuki: dr hab. Agnieszka Zabłocka-Kos, dr Roman Rutkowski, mgr Michał Duda, mgr Agata Gabiś]

1. Kryterium **ARTYSTYCZNE**
2. Kryterium **UNIKALNOŚCI** – np. jedyny obiekt zachowany w formie pierwotnej
3. Kryterium **NOWATORSTWA** – zarówno w kontekście rozwiązań architektonicznych, przestrzennych, technicznych jak i materiałowych
4. Kryterium **SYMBOLU i ZNAKU** – w ujęciu ogólnym, np. dla mieszkańców i przyjezdnych
5. Kryterium **TRADYCJI MIEJSCA**, w tym zaprzeczenia jako próby stworzenia nowych wartości lub twórczego nawarstwiania się dziedzictw pokoleń
6. Kryterium **KONTEKSTU** – współistnienia zarówno na etapie tworzenia, jak i późniejszego rozwoju przestrzennego lokalizacji
7. Kryterium **UZNANIA WSPÓŁCZESNYCH** – nagrody, wyróżnienia, plebiscyty
8. Kryterium **PRÓBY CZASU** – zachowania walorów przestrzennych i estetycznych pomimo degradacji, będącej efektem technicznego zużycia lub/i niedbalstwa zarządcy, czy też spontanicznego rozwoju zagospodarowania terenów przyległych.

Według tych kryteriów można oceniać pojedyncze obiekty oraz założenia urbanistyczne – jeśli spełniają te wstępne warunki (lub ich część), należy stworzyć szczegółowy zbiór informacji, dotyczących konkretnego budynku (na zasadzie karty ewidencyjnej). Stworzenie karty pozwoli na dokładny opis i rozwinięcie powyższych punktów.

CENTRUM K

Pełna kultura®

bilety

spektakle
koncerty
wydarzenia

bilety

em

W
52

